

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (6) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023.590>

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received : 11.09.2023

Kabul tarihi | Accepted: 30.10.2023

Yayın tarihi | Published : 25.12.2023

Mehmet Koçyiğit

<https://orcid.org/0009-0004-8252-2925>

Doctor, Land Registry and Cadastre Erzurum 8th Regional Directorate, Turkey,
mehmetkocyiğit2525@gmail.com

Atf Künyesi | Citation Info

Koçyiğit, M. (2023). Erzincan Kazasında Şikâyet Hakkının Kullanılması ve Şikâyet Mekanizması. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 2201-2214.

Erzincan Kazasında Şikâyet Hakkının Kullanılması ve Şikâyet Mekanizması

Öz

Osmanlı hukuk sisteminin kökeninin temeli İslam hukuku (şer‘i hukuk) ve örfî hukuka dayanmaktadır. İslam hukukunu Kuran, sünnet, icma ve kıyas oluştururken, örfî hukuku ise padişahın kendi iradesine dayanarak şeriatın kapsamına girmeyen konularda kanun koyma yetkisiyle meydana getirdiği ferman, kanunname vb. belgeler oluşturmuştur. Bu Çalışmada Erzurum eyaletine ait 1 ve 3 numaralı Ahkâm defterlerinde Erzincan kazasından merkeze yansıyan şikâyetler incelenmiştir. Erzincan kazasında şikâyet konularının oluşum süreci, şikâyet etme biçimleri, şikâyetlerin çözüm mercileri, yöntemleri ve şikâyet konuları, şikâyet edenlerin cinsiyet dağılımı vb. konular bu bağlamda ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için Erzurum’un 1 ve 3 numaralı ahkâm defterler ele alınmıştır. Erzincan kazasına ait hükümler çıkarılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tespit edilen hükümlerde Erzincan kazasında Mîrî toprak rejiminin uygulanması ve buna bağlı olarak yaşanan sorunlar, güvenlik sorunları, borç-alacak ilişkisi bağlamında iktisadi durum, miras meselelerindeki ana sorunlar ve getirilen çözüm önerileri, vergi meselesi gibi konularda şikâyetlerin yoğunlaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ahkâm Defterleri, Erzincan Kazası, Şikâyet

The Right to Complain and Complaint Mechanism in Erzincan District

Abstract

The Ottoman legal system was based on Islamic law (sharia law) and customary law. While Islamic law consisted of the Qur'an, sunnah, ijma and qiyas, customary law consisted of documents such as edicts, laws, etc. created by the sultan based on his own volition with the authority to legislate on matters not covered by the sharia. In this study, the complaints from Erzincan district reflected to the center in the Ahkâm books numbered 1 and 3 belonging to Erzurum province were examined. In this context, the formation process of complaint issues in Erzincan, the forms of complaint, the authorities, methods and subjects of complaints, the gender distribution of the complainants, etc. were tried to be revealed. For this purpose, Erzurum's ahkâm books numbered 1 and 3 were taken into consideration. The rules to Erzincan district were extracted and subjected to evaluation. In the identified provisions, it was determined that the complaints were concentrated on issues such as the implementation of the Mirî land regime and related problems, security problems, the economic situation in the context of debt-credit relations, the main problems in inheritance issues and the proposed solutions, and tax issues.

Keywords: *Ahkâm Books, Erzincan District, Complaint*

Giriş

Şikâyet, şahıs (ların) herhangi bir konuda uğradıkları haksızlığın giderilmesi amacıyla sorunun ilgili kurumlara iletilmesi şeklinde tanımlanabilir. Osmanlı Devleti'nde adaletin sağlanması yönetimi sağlamlaştırmak olarak da düşünüldüğünden şikâyet hakkının kullanımı toplumun her kesimine tanınmıştır. Kişi veya kişilerin bir sorunla karşılaştığında bunu ilk olarak en yakınında bulunan mahkemeye bildirmişlerdir. Kadıların bulunduğu bu mahkemelere meclis-i şer' yani şer'i mahkeme denilmiştir. Bu mahkemelerde kadılar padişah adına adaleti sağlamakla görevliydi. Bunun için kararlarında şer'i ve örfî hukuku dikkate almak zorundaydılar (Uzunçarşılı, 2014, s. 113). Reayadan ya da devlet kademesindeki askerilerden birinin haksızlığa uğradığında başvuru yaptığı mahkemeye sorununun çözülmemesi üzerine şikâyetini Divan-ı hümayun'a doğrudan doğruya iletebilmiştir (Taş, 2007, s. 186-204). Osmanlının merkezileşmesi ve kurumlarıyla bir ağ oluşturmaya başladığı ilk andan XVII. yüzyıla gelinceye kadar şikâyetler mühimme defterlerine kaydedilmiştir (Kütükoğlu, 2020, s. 519). Mühimme defterleri içerik olarak imar, iskân, siyaset, askeri tarih gibi çeşitli konuların yanı sıra Divan'a yansıyan şikâyet konularını da içinde barındırmıştır (Yıldırım ve Hayırlıoğlu, 2019, s. 206-208). XVII. yüzyılda mühimme

defterlerine kaydedilecek konular sınıflandırılarak farklı defterlere kaydedilmiştir (İnalcık, 1988, s. 33- 54). 1649 yılından itibaren şikâyetler Şikâyet Defterleri’nde tutulmaya başlanmıştır (Aktaş, 1991, s. 68). 1742 yılına gelindiğinde dönemin Reîsü’l-küttâb’ı Ragıb Efendi’nin girişimleri ile mahalli bazlı defterler olan Ahkâm Defterleri oluşturulmuştur (Şimşir, 2015, s. 357-390). Eyaletler için ahkâm defterleri oluşturulmasına rağmen, şikâyet defterleri tutulmaya devam etmiştir (Emecen, 2005, s.107-139).

Ahkâm Defterleri içerik olarak bulunduğu mahalde halledilemeyen sorunların artması ve merkeze duyurulması sonucunda bürokratik muamelenin kolaylaştırılması amacıyla oluşturulmuştur. Bu sayede sistemin yapısına ilgili defterlerden ulaşılırken sistemin işleyişinde ne gibi sorunlarla karşılaşıldığı bu kayıtlardan öğrenilebilmektedir. Buda ahkâm defterlerini XVIII. yüzyıl şehir tarihi çalışmalarında şer’iye sicillerinden sonra en önemli kaynak haline getirmiştir (Çiçek, 2018, s. 61-78).

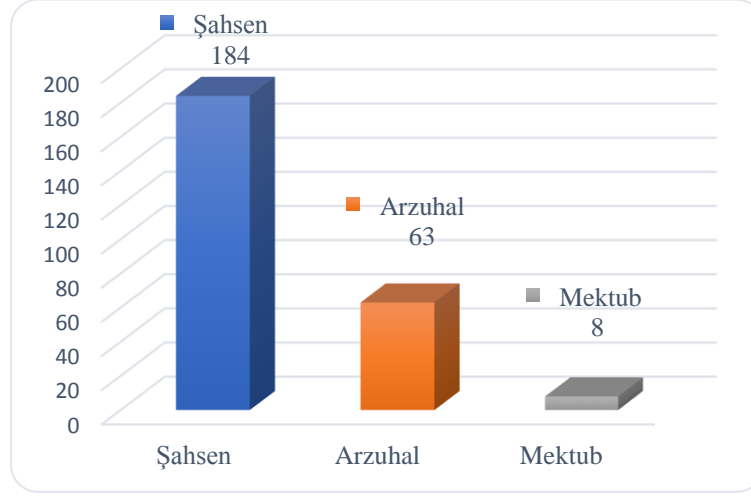
I. Erzincan Kazasında Şikâyet Mekanizması’nın İşleyişi

1.1. Şikâyet Etme Biçimleri

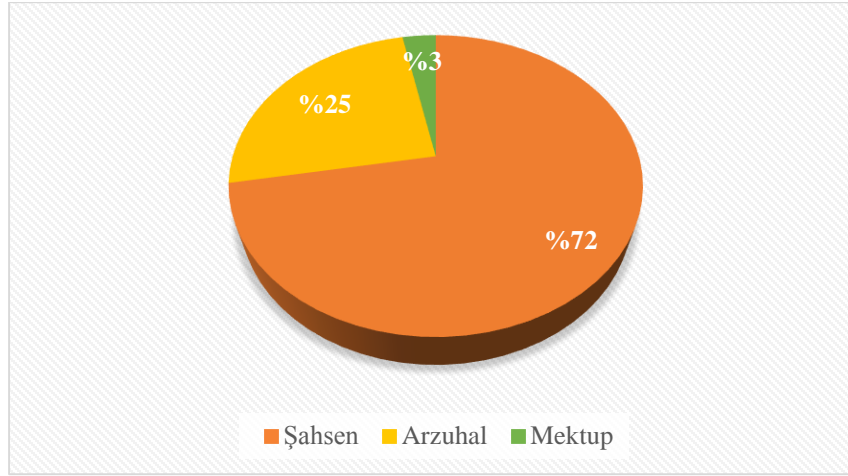
Devletin herhangi bir yerinde adaletsizliğe ve zulme uğrayan yada yerel mahkemede kadının vermiş olduğu kararın yanlış olduğunu düşünen herkes için Divan yolu açıktı (Halaçoğlu, 1995, s. 9). Devlet halkıyla iletişim kanalı olarak şikâyet mekanizmasını geliştirmiş, bu kanalı her zaman açık tutmaya özen göstermiştir (Tuğluca, 2010, s.231). Böylece halkın devlet ile olan iletişimi kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Erzincan kazasında da haksızlığa uğradığını düşünen bir kişi kendi bölgesinde bulunan kadıya sorununu bildirdiği gibi İstanbul’daki yüce Divan’a iletebilmiştir.

Erzincan kazasında şikâyetler genellikle üç farklı şekilde sunulmuştur. Bunlar bizzat Divan’a gitme, arzuhal veya kadı-naip aracılığıyla mektup gönderme şeklinde gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde Erzincan kazasına toplamda 255 şikâyetin olduğu bunlar içerisinde 184 başvurunun kişinin şikâyetini Divan’a giderek “bizzat” yaptığı saptanmıştır. Şikâyetlerin 63 tanesi “arzuhal” yolu ile kalan 8 şikâyetin ise kadı, naip, alaybeyi vb. devlet görevlileri aracılığı ile şikâyetini merkeze bildirildiği görülmektedir. Şikâyetlerin daha çok Divan’a giderek yapılmasının en önemli sebebi kişinin sorununa daha hızlı ve etkili bir şekilde çözüleceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Şekil 1. Erzincan Kazasında Şikâyetlerin Sunulma Şeklinin (Şahsen, Arzuhal, Mektub) Sayısal Değeri

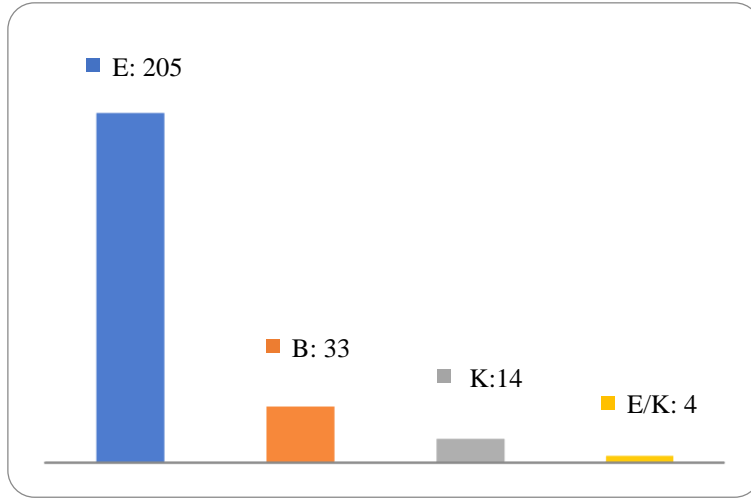
Şekil 2. Erzincan Kazasında Şikâyetlerin Sunulma Şeklinin (Şahsen, Arzuhal, Mektub) Oransal Değeri

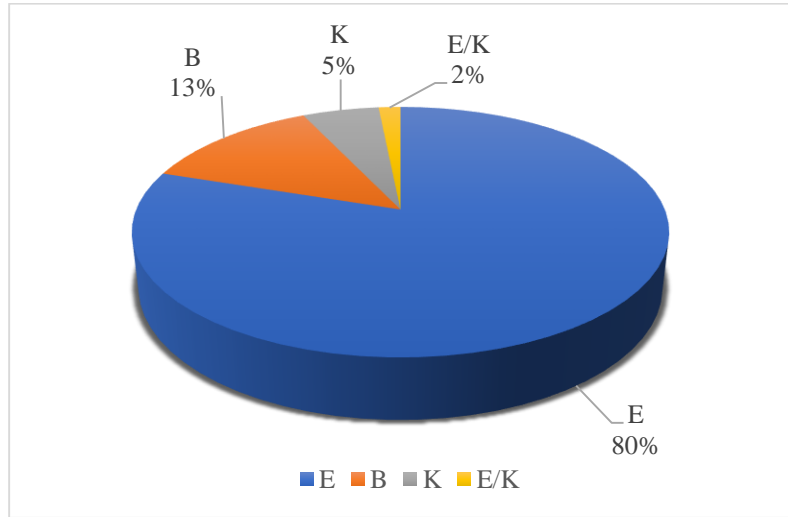
1.2. Şikâyet Edenlerin Cinsiyet Dağılımı

Erzurum 1 ve 3 Numaralı Erzurum Ahkâm Defterlerinde Erzincan kazasında şikâyetlerin cinsiyete göre dağılımında 205 şikâyetin erkekler tarafından yapıldığı, 33 şikâyetin ismin belirtilmediği, 14 şikâyetin kadınlar tarafından yapıldığı, kalan 3 şikâyetin ise erkek ve kadın birlikte yaptığı tespit edilmiştir. Her ne kadar erkeklerin başvuruları kadınlardan daha fazla olsada kadınlarında şikâyette bulunmaları göze çarpmaktadır. Buda kadınların sosyal hayata etkin bir şekilde katıldıklarını göstermektedir.

Şekil 3. Erzincan Kazasında Şikâyet Eden Erkek (E), Kadın (K) ve Belirsiz Kişi (B) Sayısının Cinsiyete Göre Sayısal Dağılımı

Şekil 4. Erzincan Kazasında şikâyet eden Erkek (E), Kadın (K) ve Belirsiz (B) Kişi Sayısının Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı

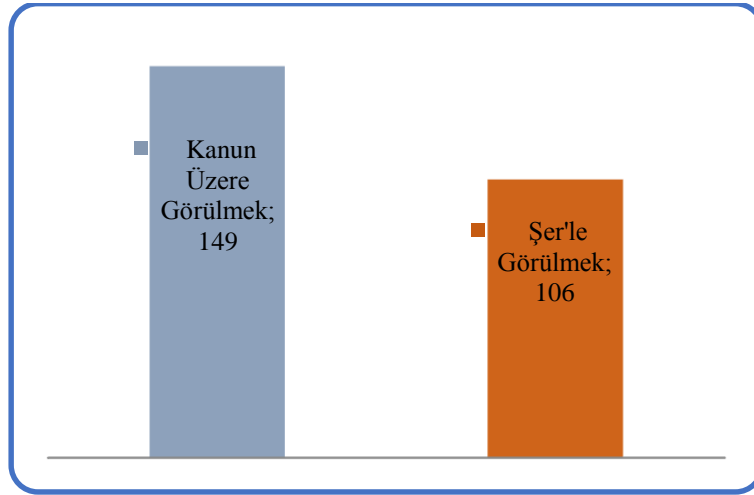
Erzincan kazası ile ilgili olarak toplam 255 başvuru olmuştur. Başvuruların Erkek (E), Belirsiz (B), Kadın (K), Erkek/Kadın (E/K) cinsiyet olan grafiksel dağılımı yukarıdaki gibidir. Grafik incelendiğinde sırasıyla %80 oranla erkeklerin daha fazla olduğu, sonra %13 oranında belirsiz kişilerin, daha sonra %5 oranında kadınların, en sonunda ise hem erkek hem de kadın birlikte başvurdukları saptanmıştır.

1.3. Çözüm Yolları

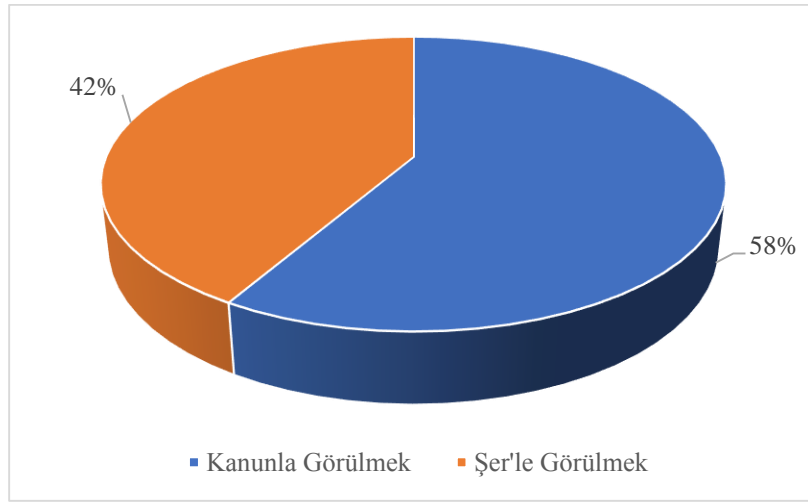
Osmanlı hukuku şer'î hukuk ve örfî hukuk denilen iki ayrı hukuk grubundan oluşmaktaydı. Devletin temeli şer'î hukuka dayanmaktaydı. Çünkü İslam dini sadece inanç ve ibadete ilişkin esaslar ile Allah'a karşı olan görevleri düzenlemekle yetinmeyerek yaşamın bütün alanlarını düzenlemek iddiasındadır (Barkan, 1943, s. 10). Osmanlı padişahları İslam hukukunu uygularken zamanın şartlarının getirdiği düzenlemeleri de yerine getirmişlerdir (Kazıcı, 2003, s. 65). Devletin çıkarları söz konusu olduğunda düzenlemelere gitmekten çekinmemişlerdir. Padişahın iradesi ile ortaya çıkan bu hukuk alanına örfî hukuk denilmiştir (Durhan, 1999, s. 217). Bu bağlamda şikâyetlerin Divan-ı hümayun yansıma şekilleri ve Divan-ı hümayun' nun sorunlara bakarak ürettiği çözümler hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Erzincan 'dan merkeze gönderilen şikâyetler için de genelde kanun üzere ve şer'le görülmek şeklinde çözüm yöntemleri uygulamıştır.

Aşağıdaki tabloda 149 şikâyetin padişah iradesini yansıtan örfî hukukun şikâyetin çözümünde uygulandığı, kalan 106 şikâyetin şer'î kanuna bakılarak karar verildiği görülmektedir. Oransal olarak bakıldığında %58 oranla padişah iradesine dayanarak verilen çözüm yollarının %42 oranında verilen şer'î kanunundan daha fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Erzincan Kazasında Şikâyetlere Verilen Çözüm Yollarının (Kanunla Görülmek Şer'le Görülmek) Cevapların Sayısal Değeri

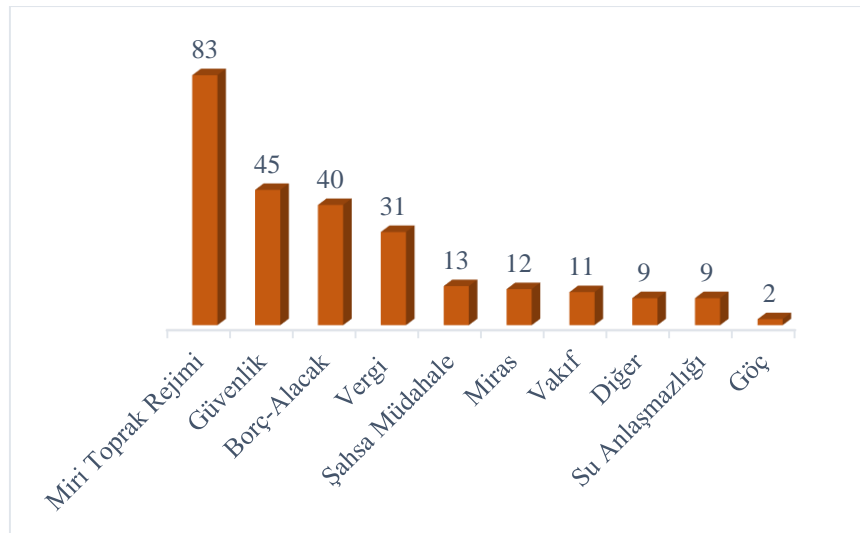

Şekil 6. Erzincan Kazasında Şikâyetlere Verilen Çözüm Yollarının (Şer'le Görülmek, Kanunla Görülmek) Cevapların Oransal Değeri

Aşağıdaki grafik incelendiğinde Erzincan kazasında yapılan 255 şikâyetin en fazla 83 şikâyetle Mîrî toprak rejimi ile ilgili olduğu en az şikâyetin ise göç meshless ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Oransal olarak değerlendirildiğinde Mîrî toprak rejiminin %24'e göç meslesi ile ilgili şikâyetlerin ise %2'ye karşılık geldiği görülmüştür.

Şekil 7. 1 ve 3 Numaralı Erzurum Ahkâm Defterinde Erzincan Kazasında Şikâyetlerin Sayısal Olarak Konu Dağılımı

2. Erzincan Kazasında Şikâyet Konuları

2.1. Mîrî Toprak Rejimi

Erzincan kazasında toprak tasarrufuna ilişkin en çok karşılaşılan sorun Mîrî toprak rejimine ait arazi meseleleridir. Hükümlerde daha çok arazinin tasarrufuna araziden elde edilen mahsul ve gelire müdahale sonucu yapılan şikâyetler oluşturmaktadır. Bu şikâyetlere çözüm bulunurken ruznamçe, icmal, mufasaal vb. defterlere başvurulduğu görülmektedir.

Erzincan kadısına yazılan hükümde Hasan oğlu Ömer'in Divan'a müracaatta bulunmuştur. Beratı şerifle Erzincan nahiyesinde ismi verilmeyen karyelerin mutasarrıfı olduğunu söylemiştir. Bu karyelerin mahsulat ve rüsumuna ortaklarından Baki Beyzade adlı kişinin hissesine kanaat etmeyerek müdahalede bulunduğunu bildirmiştir. Merkezden verilen hükümde herkesin beratı şeriflte belirtildiği şekilde hissesine riayet etmesi ve kanunda belirtildiği şekilde hareket edilmesi istenilmiştir. A.(DVNSAHK. ER.d001:18/1).

Araziden elde edilen gelire ve vergilere usulsüz bir şekilde el konulması Divan'a yansıyan bir diğer şikâyet konusu olmuştur.

Sipahi Halil Divan'a arzuhalde bulunmuştur. Beratı şerifle kendisine verilen 2.000 akçe ile mutasarrıf olduğu yerlere müştereklerinden Elhaç Osman Bey, Ali ile Mustafa'nın mutasarrıf olduğu bağ ve bahçelere usulsüz bir şekilde müdahalede bulduklarını söylemiştir. Şikâyet konusunun merkezde bulunan atik ve cedid defterlerine bakılması istenilmiştir. Sonuçta Sipahi Halil'in haklı olduğu görülmüş bağ, bahçesinden elde edilen mahsule ve vergiye kanun dışı müdahalenin engellenmesi istenilmiştir A.(DVNSAHK. ER.d003:103/2).

2.2. Vergi

Ahkâm defterlerinde vergi konusu ile alakalı olarak çok zengin kayıtlar bulunmaktadır. Defterlerde haksız vergi talepleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca halkın vergi vermemek için başvurdukları yöntemlerde defterlere yansımaktadır. Örnek hükümde Kirkor ve Vazir adlı zimmiler Divan'a giderek şikâyetlerini bildirmişlerdir. Karye zabiti Ömer ve Halil'in fazla vergi talebinde bulduklarını söylemiştir. Kirkor ve Vazir haklıklarını kanıtlamak için Şeyhülislamdan fetva almışlardır. Merkezden verilen hükümde kanun dışı istenen verginin ve haksız müdahalenin engellenmesi istenilmiştir A.(DVNSAHK. ER.d001, 65/2). Bir diğer bir örnekte ise İmam Yunus Divan'a giderek müracaatta bulunmuştur. Kendisinin Avarız hanesine bağlı vergi verecek yerleri olmamasına rağmen bölge ahalisinin kendisinden tekâlifden "siz dahi bizimle ma'an hisse verin" diyerek bu verginin kendileri gibi verilmesini istemişlerdir. Merkezden verilen hükümde Yunus'un bu vergiden muaf olduğu bildirilerek haksız vergi talebinin engellenmesi istenilmiştir. Bölge

ahalisinin bu talebinin muhtemelen avarız hanesine bağlı olarak alınan avarız vergisinden kendilerine düşen miktarı azaltmaya yöneliktir A.(DVNSAHK. ER.d003, 276/2)

2.3. Güvenlik

Erzurum Ahkâm defterlerine yansıyan diğer önemli bir konuda güvenlik meselesidir. Devlet otoritesinin etkisinin azalmasına bağlı olarak bireysel ya da grup olarak yapılan eşkıyalık (şekavet) gibi hareketler en fazla rastlanılan hükümlerdendir. Seyyid Bektaş Divan'a giderek şikâyetle bulunmuştur. Kötü niyetli bazı kişilerin kendisine zorlama ve saldırılarda bulunduğunu söylemiştir. Merkezden mahalline gönderilen hükümde zorlama ve saldırıların engellenerek bu kişilerin def edilmesi istenilmiştir A.(DVNSAHK. ER.d001:7/3). Bir diğer örnekte ise Hacı Saliha adlı kadın Divan'a giderek şikâyetini bildirmiştir. Oğlu Halil'in kendi halinde kimseye bir müdahalesinin olmadığını söylemiştir. Aynı köyden Kilioğlu Abdulgani, Elhac Ahmed, Salih, Kaloğlu İsmail'in kendi hallerinde olmadığını oğlu Halil'i öldürüp üzerindeki eşyaları aldıklarını bildirmiştir. Kendilerinin dava gördüklerini ve mahkemeden hücceti şer'iyeye aldığını belirtmiştir. Merkezden gönderilen hükümde suçluların yakalanarak çalınan eşyaların iadesi için mahalline yazılan hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d003:8/3).

2.4. Borç-Alacak

Erzincan Kazasında ekonomik hayatın göstergesi olan borç-alacak meseleleride ahkâm defterlerine yansımıştır. Öyle ki şikâyetlerin sıradan bir borç-alacak ilişkisinden ticaret sonucu yapılan borç-alacak ilişkisine ve faizle borç para vermeye kadar oldukça çeşitlilik göstermektedir. Hacı Ömer Divan'a giderek Hacı Halil'den şikâyetçi olmuştur. Hacı Ömer borç senedi ile vermiş olduğu 450 kuruşun kendisine tahsilinin edilmesini istemiştir. Hacı Halil'in vermekte zorluk çıkardığını söylemiştir. Merkezden gönderilen hükümde alınacak kuruşun tamamının tahsil edilerek Hacı Ömer'e verilmesi için verilen hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d001:112/2). Bir diğer örnekte Seyyid Mahmud Muhtari'nin Divan'a arzuhal göndermesidir. Seyyid Mahmud Muhtari Yeniçeri Serdengeçti Ağalarından Halil'den şikâyetçi olmuştur. Kendisinden 880 kuruş alan Halid Ağa borcunu ödememiştir. Borcunu istediğinde çeşitli bahaneler üreterek kendisine müdahalede bulunmuştur. Merkezden mahalline gönderilen hükümde paranın tamamının tahsil edilerek müdahalenin önlenilmesi istenilmiştir A.(DVNSAHK. ER.d003:67/2).

2.5. Miras

Erzincan Kazasıyla ilgili olarak Divan'a yansıyan bir diğer konuda miras meselesidir. Mirasın taksimatı konusunda yapılan haksızlıkların engellenmesi için Divan'a başvuruda bulunulurdu. Özellikle bayanların miras taksimatında yaşanan haksızlığın önlenmesi için Divan'a başvurdukları görülmektedir. Ümmi adlı kadın Divan'a giderek eşi Mehmed adlı kişinin ölmesi üzerine terekesi Ümmü ile kızları Emine ve Aişe adlı kadınlara intikal ettiğini söylemiştir. Ancak kızları kendilerine düşen hisselerle kanaat etmeyerek annelerinin hissesini de kendileri üzerlerine almışlardır. Bunun üzerine haklılığını kanıtlamak içinde Ümmi Şeyh'ül-İslam'dan fetva almıştır. Merkezden mahalline gönderilen hükümde haksız müdahalenin önlenerek Ümminin hissesinin kendisine verilmesi için mahallinde şer'le görülmesi için yazılan hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d001:175/2). Diğer bir hükümde ise Veli Beşe adlı kişi Divan'a giderek şikâyetini sunmuştur. Annelerinden kendisine ve kardeşlerine bağ, emval ve eşyanın intikal ettiğini söylemiştir. Buna rağmen kendisine düşen hisseye kardeşlerinin müdahalede bulduklarını söylemiştir. Merkezden mahalline gönderilen hükümde Veli Beşe'nin hissesinin kendisine verilerek haksız müdahalenin engellenmesi istenilmiştir. A.(DVNSAHK. ER.d003:156/3).

2.6. Vakıf

Erzincan Kazasında Divan'a yansıyan önemli konulardan biride vakıf meseleleridir. Vakıflarla ilgili temel sorunlar vakıf gelirlerine ve görevlilerine müdahale edilmesidir. Örnek hükümde Erzincan da vakî Darül-ilm vakfının mütevellisi olan Esseyyid Mehmed'in Divan'a giderek şikâyetini bildirmiştir. Eniştesi Hasan Efendi'nin vakfın geliri olan köylere ait oşür ve mahsulâtı haksız yere aldığını söylemiştir. Merkezden verilen hükümde vakfa ait gelirlere müdahalenin engellenerek usulsüz alınan vergi ve mahsulatın geri verilmesi istenilmiştir A.(DVNSAHK. ER.d001:241/1). Diğer bir hükümde ise İbrahim oğlu Halil Divan'a giderek şikâyetini bildirmiştir. Kötü niyetli bazı kişiler ile Molla Ahmed'in birlite hareket ederek Halil'in vakıf nezaretindeki görevine usulsüz bir şekilde müdahalede bulduklarını söylemiştir. Merkezden verilen hükümde müdahalenin engellenerek Halil'in görevine devam etmesi için yazılan hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d003:65/1).

2.7. Şahsa Müdahale

Erzincan kazasında ahkâm defterlerine yansıyan diğer bir konuda şahsa müdahaledir. Örnek hükümde Erzincan kazasına bağlı Seküle adlı karyeden Seyyid Mustafa Divan'a arzuhalini sunmuştur. Seyyid Mustafa kendi halinde olduğunu kimseye karşı bir kötülüğünün olmadığını söylemiştir. Karye ahalisinin kendisine geçmiş bir zamanda ismi verilmeyen kişiyi öldürüp firar

ettiğini ve kendilerinin fazladan öşür verdiklerini söyleyerek iftirada bulduklarını belirtmiştir. Bunun için karye ahalisinin kendisine baskı ve zorlamada bulduklarını bildirmiştir. Kendilerinin dava gördüğünü haklılığını kanıtlamak için Şeyhülislam'dan fetva almıştır. Yapılan incelemede ahalinin yapmış olduğu iddialarının asılsız olduğu görülmüştür. Mahalline gönderilen hükümde baskı ve zorlamanın engellenmesi istenilmiştir. A.(DVNSAHK. ER.d001:175/1).

2.8. Su Anlaşmazlığı

Erzincan kazasında çok fazla olmamakla birlikte şikâyet konusu olarak su anlaşmazlığı meselesinde bulunmaktadır. Örnek hükümde Kuzusin köyü ahali Divan'a arzuhallerini bildirmişlerdir. Kendilerinin bağ ve bahçeleri için geçmişten beri kullandıkları suya ismi verilmeyen köy ahailerinin müdahale ederek su yollarını bozarak kendi köylerine doğru suyun yönünü değiştirdiklerini söylemişlerdir. Haklı olduklarını kanıtlamak için Şeyhülislamdan fetva almışlardır. Merkezden verilen hükümde geçmişten beri kullanılan yere müdahale edilmeyerek müdahalenin engellenmesi istenilmiştir A.(DVNSAHK. ER.d001:52/4).

Bir diğer örnekte ise Esseyid Mehmed Divan'a giderek şikayetini bildirmiştir. Kendisine ait araziden geçen suya Molla Ali'nin müdahalede bulunarak suyun yönünü değiştirmeye çalıştığını söylemiştir. Kendilerinin dava gördüklerini mahkemeden hücceti şer'îye aldığını belirtmiştir. Merkezden mahalline gönderilen hükümde haksız müdahalenin engellenerek suyun yönünün değiştirilmemesi için yazılan hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d003:3/2).

2.9. Göç

Osmanlı Toprak sisteminde halkın toprağı işlemekle ve vergisini vermekle yükümlüydü. Bunun için reyanın toprağı terk etmemesi toprağın boş kalmaması ve gerekli verginin tahsil edilmesine oldukça önem göstermiştir. Zuama'dan Ahmed Divan'a giderek müracaatta bulunmuştur. Mutasarrıfı olduğu zeamet karyelerinden mukayyed reayası izinsiz bir şekilde göç etmiştir. Durum merkeze bildirilmiştir. Merkezden gönderilen hükümde izinsiz göç eden reyanın göç ettikleri yerden, tekrar buldukları yerlere dönmeleri için yazılan hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d001:188/4).

2.10. Diğer

Erzincan Kazasıyla ilgili çok yoğun olmamakla birlikte yukarıda anılan şikâyetlerden başka halkın isteklerinede rastlamak mümkündür. Şeyh Ali Halevti'nin Divan'a giderek yapmış olduğu müracaatta gözlerinin görmediğini ve fakir bir durumda olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla

kendisine Erzincan mahkemesinden günlük 10 akçe tahsis edilmesini dair yazılan hükümdür A.(DVNSAHK. ER.d001:70/1).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde Divan'da tutulan en önemli defter türlerinden biri olan Ahkâm defterleri kayıtların içerdiği bölgenin XVIII. yüzyıldaki sosyal, ekonomik, askeri vb. konularda oldukça zengin bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca Divan'ın işleyişi ve şikâyet sistemi hakkında önemli veriler içermektedir. Erkek-kadın, müslim-gayrimüslim fark etmeden bireysel olarak Divan'a başvurdukları gibi topluca da mahkemeye başvuruda bulunabilmişlerdir. Erzincan kazında yapılan şikâyetlere bakarak Mîrî toprak rejimi hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Böylece bölgede Mîrî toprak rejiminin uygulanması ve uygulanma sırasında yaşanan sorunlar açıkça ortaya konulabilmektedir. Şikâyetlerin içeriğine bakılarak Erzincan kazasından ne tür vergiler alındığına dair bilgilere ulaşılabilmektedir. Şikâyetlerde devlet görevlilerinin fazla vergi talep ettiği, halkın ise vergi yükünü biraz daha hafifletmek için müracaat ettikleri yolsuzluklar şikâyetlere yansımaktadır. Şikâyetlerde Erzincan kazasıyla ilgili olarak yansıyan diğer bir konuda güvenlidir. Eşkîyalık faaliyetleri içerisinde daha çok grup halinde yapılan eşkıyalık faaliyetleri göze çarpmaktadır. Miras taksiminde yaşanan sorunlarda şikâyetlere yansımıştır. Miras paylaşımında özellikle kadınların uğradığı haksızlıklara karşı hak arama konusunda oldukça aktif oldukları görülmektedir. Defterlere yansıyan şikâyetlerde kadınlarında şikâyetlere müdahil oldukları görülmektedir. Devlet halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmiş olup, toprak davalarında İstanbul'da kayıt altına alınmış defterler incelenerek defterlerdeki bilgilere göre hemen sonuca varıldığı gözlemlenmiştir. Buna rağmen özellikle kişisel sorunlarda ve olaylarda ilgili kanıtların yeterli olmadığı durumlarda dava olayın yaşandığı bölgedeki görevlilere gönderilerek olayın etraflıca araştırılması ve sonucundan Divan'a bilgi verilmesi istenilmiştir. Sonuç itibariyle 1 ve 3 (H. 1155-1171/M. 1742-1758) numaralı Erzurum Ahkâm Defterlerinde Erzincan kazasında devlet mekanizmasının işleyişi ve yaşanan sorunları, toplumsal yapıdaki gelişim ve değişimleri bunların neden olduğu sonuçları tespit edebilmek mümkündür.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Bab-ı Asafî Divan-i Hümayun Siciller, Erzurum Ahkâm Defterleri

(A. {DVNS.AHK.ER.d}).

A. {DVNSAHK.ER.d.001}

A. {DVNSAHK.ER.d.003}

Kitap, Makale, Tez, Ansiklopedi

Aktaş, N. (1991). Atik Şikâyet Defteri. İçinde *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (C. 4, s. 68). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1943). *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları* (C. I). İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Çiçek, H. (2018). 3 Numaralı ve H.1162-1171/M.1749-1758 Tarihli Erzurum Ahkâm Defterinin Tahlili. *Anasay*, 3, 61-78.

Durhan, İ. (1999). Osmanlı Hukukunun Yapısı Üzerine Bir Etüd. *AU Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, III (1), 217.

Emecen, F. M. (2005). Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (5), 107-139.

Gümrükçüoğlu, S. O. (2012). Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikâyetleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (1), 175-206.

İnalçık, H. (1988). Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hal ve Arz-ı Mahzarlar, *Osmanlı Araştırmaları*, (7-8), 33-54.

Kazıcı, Z. (2003). Osmanlı Devletinde Din ve Hukuk, *İstem*, 1 (1), 65.

Kütükoğlu, M.S. (2020). Mühimme Defteri, *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi* (C. 31, s. 519-522). Diyanet Vakfı Yayınları.

Şimşir, N. (2015). Ahkâm Defterleri'nin Tarihi Kıymeti ve 107 No'lu Anadolu Ahkâm Defteri'ndeki İzmir ile İlgili Hükümler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9 (1), 357-390.

Taş, H. (2007). Osmanlıda “Şikâyet Hakkı” nın Kullanımı Üzerine Düşünceler. *Memleket Siyaset Yönetim*, 2 (3), 186-204.

Tuğluca, M. (2010). Osmanlıda Devlet-Toplum İlişkilerinin Açık Alanı: Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi (1683-1699). [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yök Tez.

Uzunçarşılı, İ. H. (2014). *Osmanlı Devleti'nde İlmiye Teşkilatı* (4. B). TTK Yayınları.

Yıldırım, Z. ve Hayırlıoğlu, N. İ. (2019). Mühimme Defterlerinin Tarih Araştırmaları Açısından Önemi, 82 Numaralı Mühimme Defteri Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3 (2), 205-214.

Yusuf, H. (1195). XIV, XVII. *Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı* (2. b). TTK Yayınları.